

ש. כ"ו

פרשת קריאת שמע

כ"ו

במדרש וברש"י על הפסוק וחצרות ודי זהב. הוכיחן על חטא העגל ומחלוקתו של קרח. חצרות זה מחלוקתו של קרח. ודי זהב זה חטא העגל וכו'.

ויש לדקדק הלא מעשה העגל היה קודם למחלוקתו של קרח ולמה הקדים את המאמר. וכמו כן קשה על מאמר נעים זמירות ישראל בתהלים ויקנאו למשה וגו' תפתח ארץ ותבלע וגו' יעשו עגל בחורב וגו'. הקדים גם כן מעשה קרח לחטא העגל.

ויש לפרש על פי מה דאיתא במדרש מובא ברש"י בפרשת יתרו דאמר

אין יכולים ללמוד עליהם זכות ולהצטרף דמעדת קרח יש סתירה לזה כנזכר לעיל. (לב אריה עה"ת)

1 חזקת פתח

2 שיתא מילי 3

מעלת ארץ ישראל

"עד הנהר הגדול נהר פרת" (דברים א ז), ופירש"י: "מפני שנזכר עם ארץ ישראל נקרא גדול, משל הדיוט אומר עבד מלך, מלך, מלך", (וכע"ז איתא בשבועות מז ב). ובבראשית (טו יח) פירש"י, שבאמת היה קטן מכל הנהרות שהרי נמנה לבסוף, ונקרא הנהר הגדול משום שנזכר עם ארץ ישראל.

הנה נהר פרת אינו מארץ ישראל, אלא כיון שנזכר עם ארץ ישראל, גדלה חשיבותו עד שקראו הכתוב "הנהר הגדול", וא"כ ק"ו הוא שארץ ישראל גורמת חשיבות לכל הנמצא בה, שזוכה לעליה רוחנית גדולה כשהוא בה. וכמו שאמרו: "זכה הארץ ההיא טוב" (בראשית ב יב) - "אין תורה כתורת ארץ ישראל" (ויק"ר פי"ג ה), הרי שאותם לומדי תורה כשלומדים אותה בארץ ישראל תורתן מעולה יותר. וכן

אמר הכתוב: "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (מיכה ד ב), והכוונה לארץ ישראל כמבואר בגמ' ברכות (סג ב). וכן אמרו שאין הנבואה נגלית אלא בארץ ישראל, ויונה הנביא ברת תרשישה כדי שלא תשרה עליו הנבואה (עיי' ילקוט ורש"י ריש יונה, וברד"ק ואבן עזרא פסוק ב), הרי שאפילו מי שהיה בארץ ישראל זכה למעלת נבואה, כשיוצא לחו"ל הוא יורד ממדרגתו ואין הנבואה שורה עליו.

ומצינו עוד במעלת הארץ, במה שאמרו בגמ' נדרים (כב א): "קא תמה ר' יוחנן מכדי כתיב (דברים כח סה): 'ונתן ד' לך שם לב רגז' בבבל כתיב, [והאיך גבר כעסו של אותו בן מחוזא כל כך להרוג את חבירו, ר"ן], א"ל ההוא שעתא לא עברינן ירדנא. ופירש הר"ן: 'ועבר הירדן לא נתקדש להבאת העומר ולמקצת קדושות', וע"ש בגהש"ס ובקרבן אורה שנתחבטו בביאור החילוק שבין קדושת עבר הירדן לקדושת הארץ. הרי שהחילוק הדק הזה בין קדושת הארץ לקדושת עבר הירדן נוקב ויורד, עד שאם בעבר הירדן תיתכן מציאות של לב רגז המביאה לרציחה, לא יתכן כן בארץ ישראל, משום תוספת קדושתה.

ובשטמ"ק שם הביא פירוש אחר שתמיהת ר' יוחנן לא על הרוצח היתה אלא על עולא שפחד מן הרוצח, האיך יתכן שהיה לו "לב רגז" לירא ולפחד ממנו, יעו"ש. והיינו שקדושת המקום פועלת היא על נפש האדם ומועלת להשקיע דעתו ולהצילו מכל מיני פחד. ולימוד הוא לנו גם כלפי קדושת המקום של הישיבה, שבכוחה לסייע בידי האדם, להשיב רוחו, ולעמוד בכל הנסיונות.

והנה יש להתפלא עלינו, שאנו דרים בארץ ישראל, ואין אנו מרגישים כראוי את העליה וההשפעה הבאות לנו על ידה. ופשר הדבר למדנו מדברי חז"ל (בבב"ם רבה פ"ב ח): "אמר משה רבינו לפניו, רבש"ע עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ ישראל

1

ואני איני נכנס, אמר לו הקב"ה מי שהודה בארצו נקבר בארצו, ומי שלא הודה בארצו לא נקבר בארצו, יוסף הודה בארצו מנין, גבירתו אומרת "ראו הביא לנו איש עברי" (בראשית לט יד), ולא כפר אלא אמר "גנב גנבתי מארץ העברים" (שם מ טו) וכו', אתה שלא הודית בארצך אין אתה נקבר בארצך, כיצד, בנות יתרו אומרות (שמות ב יט) "איש מצרי הצילנו מיד הרועים" והוא שומע ושותק וכו'.

6 והדברים מפליאים, הרי כשבנות יתרו אמרו "איש מצרי" היתה בזה גם הכחשה על יהדותו של משה, והוא שמע ושתק ולא מצינו על כך שום תביעה עליו, ואולי משום שהיה סכנה בדבר אם היה נודע שהוא יהודי, ומ"מ על מה ש"לא הודה בארץ" בשתיקה זו, על זה נענש שלא נקבר בה, ולא הועילו לו הסיבות והטעמים שהיו לו. ומשום שענין זה ש"מי שלא הודה בארצו לא נקבר בארצו" אינו בתורת עונש, אלא הוא מציאות, שכל שאינו מודה בארץ אינו שייך לארץ, ואין מועיל מה שיש לו טעמים וסיבות לכך, דמ"מ אין הארץ "רוצה" בו.

ומכאן לימוד עבורנו, בכדי לקבל את השפע המושפע ממרום על ארץ ישראל ועל יושביה, כאמור: "תמיד עיני ה' אלקיך בה וגו'" (דברים יא יב), יש תנאי לכך,

שצריך להיות שייך לארץ - "מודה בארץ", דהיינו להכיר במעלתה ובחשיבותה, ורק ע"י הרגשה זו נכנס האדם תחת ההשפעה המיוחדת לארץ.

3
pe

16

כתוב: "ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה קשיטה" (בראשית לג יט), ופירש באבן עזרא: "הזכיר זה הכתוב להודיע כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל, מי שיש לו חלק בה חשוב הוא כחלק לעוה"ב", והובא ברמב"ן שם. הנה, מלבד המצוה שבישוב ארץ ישראל, הרי עצם קניית חלק בארץ היא כקניית חלק לעוה"ב. אך נראה שגם זה הוא רק במי שהוא "מודה בארץ", ומרגיש את גודל חשיבות קנין חלק בארץ, שרק ע"י כן הוא נחשב כקונה חלק לעוה"ב.

ומצינו בבנות צלפחד שאמרו: "תנה לנו אחוזה בתוך אחי אבינו" (במדבר כז ד), וברש"י (שם כז סד): "שעל הנשים לא נגזרה גזרת מרגלים לפי שהן היו מחבבות את הארץ, האנשים אומרים "נתנה ראש ונשובה מצרימה" (במדבר יד ד), והנשים אומרות "תנה לנו אחוזה" (וכע"ז במד"ר פכ"א י). מצאו חז"ל שבקשת הנחלה שלהם לא היתה סתם בקשה לקבלת רכוש, אלא היא באה משום חביבות הארץ, שהכירו במעלת קניית חלק בארץ וחייבו את הארץ, וע"י כן זכו להכנס לארץ, וניצלו מגזירת מרגלים שהיתה משום שמאסו בארץ חמדה ולא רצו בה.

ויתכן שזהו ג"כ הטעם שנמחל לישראל על חטא העגל, ואילו חטא המרגלים לא נמחל להם, ומתו כולם במדבר, ומשום שחטאם היה שהוציאו את דיבת הארץ בעה ולא רצו בה, ממילא לא שייך על דבר זה מחילה שהרי מ"מ אינם שייכים לארץ ואינם ראויים להכנס אליה.

4

26

31

1 "ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם" (א : יא) — במדרש איתא: זה שאמר הכתוב "ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך" (תהלים ה:ח). ויש להבין, מה ענין שני הפסוקים להדדי? ב"פ האורה" לרש"י סי' נ"ו (מובא ב"מפראות לתורה") מבואר, דבגמ' (יומא כב) איתא דאסור למנות את ישראל לגוללותם כדי שלא תשלוט בהם עין הרע, ולכן כשמונים את ישראל, מונים ע"י שקלים. וכשמונים לראות אם יש מנין בבית הכנסת, אין מונים: אחד, שנים, שלשה וכו', אלא משתמשים בפסוק שיש בו עשרה תיבות, כגון: "ואני ברוב חסדך וגו'". ולכן, כשבירך משה את ישראל — "ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים" שלא תשלוט בהם עין הרע. וא"כ, מה יעשו כשרוצים למנות אם יש מנין בביהכ"נ? על זה אומר המדרש שישתמשו בפסוק "ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך". ובענין מניית בני עיין לעיל עמ' קפ"ה.

4
תורה
כפ"ה

6

11

2

ושפטתם צדק (א ט"ו)

בתלמוד כתובות (ק"ו א') אמרו, דלשון זה מורה מצות עשה על הדיינים לשפוט (עיי"ש ברש"י בריש העמוד, שכתב, ושפטתם צדק — זו מצות עשה). ובשו"ת חתם סופר חקר, למה לא יברכו הדיינים קודם שיושבים לדון אשר קדשנו במצותיו וצנו לשפוט, כמו שמברכין על כל מצות עשה, וכתב הטעם בזה, שמא לא יקבלו הבעלי דינין את הדין ותהי הברכה לבטלה עכ"ל.

5

טעם
מכה

אבל טעם זה קשה לקבל, כי מה להם להדיינים עם בעלי הדין בהנהגתם אחר כך, הם, הדיינים, צריכים לעשות את שלהם — לשפוט, ומה שיהי אחרי כן אין להם לחקור, והרי זה כמו מצות הוכח תוכיח, שאעפ"י שכשידוע שלא ישמע זה שמוכיחין אותו אין צריך להוכיחו (יבמות ס"ה ב'), אבל כל זמן שאין ידוע בבירור שלא ישמע להתוכחה מצוה להוכיחו (שבת, נ"ה א' ובתוס' שם), וכש"כ כאן, שיותר קרוב להאמין שישמעו הבעלי דינין להדיינים לקיים דיניהם, כי הם אינם בחזקת ריעותא כמו זה שצריך להוכחה.

והרבה מצות כאלה, שאפשר שאח"כ לא יתקיים ענינם הנרצה, ובכל זאת בשעתן מברכין עליהן, ואין חוששין למה שאפשר לבא קלקול בהענין, כמו שמברכין על מצות שחיטה ואין חוששין שמא תטרף הבהמה בבדיקה, כיון דבשעת שחיטה המצוה כתקונה.

16

וכן אין חוששין לברך ביום המעונן על מצות ישיבת סוכה שמא ירדו גשמים ולא יוכל לשבת ותהי ברכה לבטלה, וכדומה כמה וכמה מצות שבשעתן מברכין עליהן ואין חוששין למה שאפשר להיות בסופן.

21

ואמנם כי התוס' בכתובות (ע"ב א') כתבו בטעם הדבר שאין אשה ובה מברכת על ספירת ימי טהרתה, כדכתיב וספרה לה שבעת ימים (ט' מצורע, ט"ז כ"ח), וכתבו, משום שמא תראה טומאה במשך ימי הספירה תסחור כל הספירה, הרי דחיישינן שלא לברך מטעם שמא יבא איזה קלקול.

26

אך שם יסוד הטעם משום שאם תראה, יתברר, שהספירה מעקרה חיתה בטעות, אבל כאן בדיינים, הרי הם עושים חיובם בשעתם כהוגן וכדרוש, ולא שייך בזה קלקול וסתירה ולמה לא יברכו.

ומכל זה גם אינו רצוי מאוד מה שכתב הרשב"א בתשובה על מה

31

שאינו מברכין על מצות נתינת צדקה, וכתב הטעם, שמא לא יקבל העני, וזה תמוה מאוד, כי הן בעת שהעני מבקש והנותן נותן והעני מקבל, הרי נגמרה כל המצוה, וגם שייך בזה עובר לעשייתן לאחר בקשת העני וקודם הנתינה ולמה לא יברכו, וכן כשמטילים לקופה של צדקה שבודאי יקומו עניים לקבל, ולמה לא יברכו בעת ההטלה.

אבל ראמם מעיקרא דדינא אין כל גדר שאלה לא על מניעת ברכה לדיינים ולא על מצות צדקה, והטעם יתפרש בפשטות גמורה ואמתית, כי אמנם לא רק אלה השתים מצות שחשבנו שראויות לברך עליה (דיינים וצדקה) ואין מברכין, אך יש כאלה הרבה מאוד, שמצותן מצות עשה מפורש בתורה ואין מברכין, כמו, השבת אבידה, עזוב תעזוב, הקם חקים, כבוד אב ואם, שכר פועל ביומו (ביומו תתן שכרו, פ' תצא), תקון איפת צדק ומשקל צדק, והוכח תוכיח, קימה והיודור מפני זקן וחכם, ועוד.

36

41

אך באור הדבר כך הוא, כי הן נוסח הברכה שאנו מברכין על כל מצוה הוא, אשר קדשנו במצותיו, ובאור הלשון אשר קדשנו היא כמו אשר הבדילנו במצותיה, כענין הקדש, שהוא מובדל ומופרש מכל האדם מהוץ, וכן ענינו של לשון קדושי אשה, הרי את מקדשת לי, שבאורו, הרי את מובדלת ומופרשת לי מכל הגברים שבעולם, וכמו שאמרו בריש מס' קדושין (ב' ב'). מהו לשון קדושין, דאסר לה אכולא עלמא כהקדש.

והנה נוסח זה בברכות עפ"י באור זה שייך רק במצות המיוחדות לעם ישראל בלבד, כמו מילה, תפילין, ציצית, מצה, שופר, סוכה, לולב, וכדומה שייך הענין אשר קדשנו — אשר הבדילנו — בהם מכל העמים, שבהם אין נוהגים דברים אלה, והקדש הוא שם משותף עם הבדלה, וכנוסח התפלה ביו"ט שבמוצאי שבת, הבדלת וקדשת את עמך ישראל, וכן הוא משותף עם פרישות, כמו שכתב רש"י בריש פרשה קדושים, קדושים תהיו — פרושים תהיו.

51

56

אבל דברים וענינים שהדעת והאנושות הכללית מחייבים למלאותם, לא שייך לומר אשר קדשנו — הבדלתנו ופרשתנו מכל העמים, כיון

3

דאן אנו מובדלים בהם משאר האומות, כי לכל האומות המתקנות יש מצות צדקה, השבת אבידה, עזוב תעזוב, הקם תקים, כבוד אב ואם, שכר פועל בזמנו, תקון איפת צדק, הוכח תוכיח, קימה והידור, ולוא גם לא נצטוינו עליהן היינו ממלאים אותן מצד הדעת וחובה האנושית ככל העמים, לא יונח ולא יקביל על כל אלה בוסח ברכה זו.

והנה גם מצות דין ומשפט וקביעות דיינים יש בכל האומות המתקנות, כי הם מצות שהדעת מחייבתם והם חובות אנושיות (ולבד שזה אחת מן

pe (4)

המצוות שנצטוו בני נח עליהן, (סנהדרין נ"ו א'), ולכן אין הדיינים מברכין אשר קדשנו במצותיו כמו על יתר הדברים שהבאנו. ועיין בבאורי הגר"א לאו"ח סימן ח' ס"ק ב' שטרח הרבה למצוא טעם על הרבה מצות ממין זה שאין מברכין עליהן, ואמנם כי טורח רב בהדברים, ולפי מה שבארנו מתבאר הכל ברחבה ובטעם רצוי.

ועפ"י הסבר כל ענין זה אמרתי לפרש מאמר המשנה סוף מס' אבות, רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, כלומר, כדי שיקבלו הרבה שכר.

ולכאורה רבוי זה הוא זכות מצד אחד וחובה מצד אחר, כי אם לא ישמרו אותם ירבו בעונשין, ואם כן אין זה זכות מוחלט. אך הבאור הוא, דמוטב על מצות גמוסיות שהדעת מחייבתן, ונוהגות מצד חובה אנושית בלבד, ואשר על כן מחזיקים בהן גם מתוקני אומות העולם, כמו שבארנו.

והנה על כאלה לא הי' צריך הקב"ה לצוות לישראל, כי היו מקיימים אותן גם בלא צוי, ורק מפני הנמוס והאנושיות, כמו כל האומות — אך מפני שרצה לזכות את ישראל ברבוי שכר צוה עליהם גם מצוות כאלה, גמוסיות, כדי שבקיימן אותן יקבלו עליהן שכר מפני צוין, יען כי כידוע, גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועשה (וטעם הדבר, מפני שהמצווה יש לו דאגה אולי לא יעלה בידו מפני איזו סבה לקיים המצוה, מה שאין כן אינו מצווה אינו דואג, כי אם לא יעלה בידו הרי לא עבר על המצוה).

ודע כי עפ"י באור זה במשנה דאבות אפשר לבאר מה שאמרו במס' פירובין (י"ד סע"א), כל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב ספת, ומפרש מנא הני מלי, ומביאים סמך לזה מפסוק אחז, ע"כ, והנה הלשון "מנא הני מלי", אין מובן כלל, דהא זה כלל הנראה בחוש לעין, ואין כל הכרח וטעם ללמוד דבר מוחשי מן איזה למוד, כמו שלא שייך לשאול וללמוד כי שנים פעם שנים — ארבעה.

וכזה במס' יומא (כ"ח ב'), תניא, רבי אומר, אינו דומה תימור של לבנה לתימור של חמה (כלומר, בקיעת אור הלבנה לבקיעת אור החמה, ותימור הוא ממוכן התנשאות כעשן, מלשון ותמרות עשן (יואל, ג' ג'), מפני כי בקיעתן נראית כמין תמר זקוף), ואמר, תימור של לבנה מתמר ועולה כמקל (ישר כמקל) ותימור של חמה מפציע (מתחלק) לכאן ולכאן, ועל זה שאלו בגמרא שם (כ"ט א') מאי טעמא דרבי, דכתיב וכו' (ומביאים סמך לזה מפסוק). והנה גם בזה אין מובן הלשון מאי טעמא דרבי, איזה טעם

שייך על דבר המציאות, ואיך אפשר לשאול על דבר טבעי "מאי טעמא". אך הכונה בזה ובזה לרמוז דאפילו למושכליות ולטבעיות מצוה להסמיך על לשון המקרא, וזה לאות, כי יסוד אמונתנו וכל ידיעותינו בנוים לא על דעת מראה בני אדם כי אם על יסודי התורה (*).

וכן יתבאר לפי זה בתענית (כ"א ב'), רבי יוסי אומר, אין היחיד ישאי לסגף עצמו בתענית, שמא יצטרך לבריות (שיכלה כחו לעבוד ולהתפרנס משלו) ואין הבריות מרחמות עליו (על שאיבד עצמו בידים). אמר רב יהודה, מאי טעמא דרבי יוסי, דכתיב (פ' בראשית, ב' ז') ויהי האדם לנפש חיה, נשמה שנתתי בך החייה אותה ואל תאבדה, ע"כ.

והנה מה שאמר "מאי טעמא דרבן יוסי" אינו מבואר, דהא רבי יוסי עצמו מפרש טעמו "שמא יצטרך לבריות וכו'" — אך הכונה שכל דבר וענין שמחדש האדם מדעתו מצוה לסמכו על לשון וענין שבתורה, וגם מתבאר בזה מה שאמרו בגדה (ל"א א'), אשה מורעת תחלת יולדת זכר איש מוריע תחלה יולדת נקבה, ולא פירשו חכמים את הדבר, עד שבא רבי צדוק ופירש, אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב ואת דינה בתו, תלה הזכרים בנקבות (בני לאה) ונקבות בזכרים (דינה בתו).

4

והנה לכאורה אין כל הכרח למצוא לזה הכרח בתורה. אחרי כי טבע הדבר כן הוא, כמו שכתבו הטבעיים, דתכונת התולדה תבא מכה האחרון. ולכן אם כחה שלה קודם ושלו אחריה נוצר הולד מכתו בתכונה שלו. זכר, ואם כחור שלו קודם ושלה אחריו נוצר הולד מכה שלה, נקבה, אם כן מה הכרח למצוא סמך לזה בפסוק.

אך הוא שכתבנו, כי גם למושכליות ולטבעיות מצוה להסמך על לשון המקרא. להורות כי כל יסודי ידיעותינו נסמכים בתורה. וכולא בה. וע' מש"כ בענין זה בר"פ תזריע.

ועוד כתבנו בענין זה בפרשה שמיני בפסוק ואת החסידה (י"א י"ט)

5

לפרש עפ"י זה באור יקר בירושלמי פאה, וכאן די בזה שכתבנו, אחרי כי בכלל באו דברי מאמר זה לכאן לדרך אגב ואגב דאגב.

ואמנם על דבר שהערנו מגמרא עירובין כל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש ברחבו טפה, ועל זה שאלו מנא הני מלי, והערנו מה שייד לשאל מנא הני מלי על דבר הנראה בחוש לעין - נחמתי, כי אפשר לסבב כונת השאלה "מנא הני מלי" לכונה אחרת, ולא לעיקר הדבר, והבאור הוא, כי בתוס' שם כתבו על דבר זה כל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפה, כתבו בזה הלשון "וקשה, כי אין החשבון מדוקדק (מצומצם) לפי חכמי המדות", עכ"ל, ובאמת אין זה תפיסה, כי כן דרכי החשבון לחפוס מספר שלם מבלי להקפיד על הצמצום. ועל זה שואל "מנא הני מלי" שכן דרכי החשבון, ומביא סמך לזה בפסוק, דגם שם חשיב מספר שלם ואינו מקפיד על הצמצום. - וע"ל ר"פ במדבר (א' מ"ז) מדרך הכתובים במספרים, כמו כאן.

6
ברכה
פר

7
גזרון הברכה
פיו הנה

מי קע"ש בשם הלכות פסוקות וי"ל מי שעושה מעקה צריך לברך לעשות מעקה ע"ש אמנם י"א דאין לברך מפני שיש בה לאו דלא דמיים דמים ועל לאו לא תקנו ברכה וזכחה מצות יש שאין בהם ברכה וי"ל שם בשם בעל העיטור ושאלתי סאת הרב החסיד למסור ספרה על המצות מפני מה מברכין במקצתן ומקצתן אין מברכין עליהן כגון מי שעומד מפני רבו או חכם והנותן צדקה לעני והלואה מעות והשבת העבוט ושלוה הקן לתועה ועל לקם שכחה ופאה ופרט ועוללות ופטר חמור ערפתו ונתינתו ונתינות כבוד לכהן וראשית הגז ומתנות ונותן שקלו וחזוה ושוק ומניש ומסוך והבאת שלום ומורא וכבוד ומוכיח חבירו והשמתה כספים ושלוה עבדים ומשטח גר יתום ואלמנה והשבת אברה ומעניה ופריקה ומצות חליצה וזכום עכ"ל ותירץ רב"ל רכל מצוה שאינה בינו לבין עצמו אבל תלויה באחרים כ"כ וכ"כ וכתשו' הרשב"א סי' י"ח ע"ש ואכתי אין התירוץ מספיק על שילוח הקן ומעקה ועריפת פטר חמור אמנם בשילוח הקן ומעקה באמת צריך לברך בשילוח הקן ובמעקה ובפדיון הבן ומילה כיון רקמן הוא כבינו לבין עצמו דמי עכ"ל וי"ע פטר חמור כתב חמור וי"ד בסי' שב"א דמברך על פדיון פטר חמור ע"ש ובעריפה אינו מברך משום דמצות פריה קודם לעריפה ואפשר דעריפה במקום פרייה לאו כלום היא כמו שאמרו חז"ל דחליצה במקום יבום לאו כלום הוא [יבמות כ"ח:] ולכן לא תקנו ברכה על עריפה ודחליצה ועל יבום יש ברכה כמו בכל קדושי אשה דמצות יבטין מקדש ואח"כ בועל ושתי ברכות על דבר אחד א"א לתקן ומה שהקשה מהגשה ומסיכה לא ידעתי והרי אין זה גמר מצוה דבקרשים תחלת המצוה היא השחיבה

ומברך לשחוט הובח וסוף המצוה לאכול הקרבן ומברך באמת בשעת אכילה כדתניא בתוספתא פסחים פ"י וכן במשנה שם וכן בהפרשת הרוטות ומעשרות מברכין כדתניא בתוספתא פ"ו דברכות ע"ש ועל עיני הצדקות שאין מברכין אלולי דברי הקדמונים וי"ל היה נ"ל מעט לפי שלא תקנו ברכות באלו הענינים דאע"ל דתניא ישראל מוחיב לעשות גם מצות שכליות לא מפני השכל אלא מפני צווי הקב"ה כמ"כ והיה עקב השמיעון את המשפטים וגי' כלומר אפילו המשפטים השמע מה מצוה התורה ולא העשה מפני שכלך אלא כשאר המשפטים וגי' קדושת ישראל אינו ניכר כל כך ולכן לא תקנו ברכות על מצות שכליות ודרך ארץ שיש בהם ככל אדם ולשון ולא תקנו לברך אשר קדשנו במצותיו אם כי אינם עושים רק מפני השכל מ"ם יש בהם עשיות כאלו ובה א"ש כל מה שהקשו צא ולמד דלא שבה וי"פ מצוה לאכול ולשתות ולא תקנו ברכה ע"ל לברך מצוה בלידה ראשונה של פסח מפני שמשושה אפיייתה וכן אכילה פטור מפני שאין דרכו של אדם לאכול כאלה שייד לומר בזה אשר קדשנו במצותיו ועל מעקה מברכין דהיא נ"ב אינה שכלית דע"פ שכל ישמור ההולך שם א"ע ועל שחיטה לא שייכא ברכה שאינה פעולה :

8
ב' קר

1
כב) ותקרבון אלי כולכם. פירש רש"י בערבוכיאי כו' קריבה של מתן תורה כהוגן הייתה כו'. למה לו להזכיר עכשיו קריבה של מתן תורה. אלא לפי שכל זה מענין התוכחה לומר כי עתה אני מאשים אתכם על הקריבה של מ"ת, וכך אמר להם במתן תורה דנתי אתכם לכף זכות כשראיתי ילדים מכבדים את הזקנים ושולחם לפנייהם. אמרתי מי יתן והיה זה לבבכם כל הימים. האמנם כשבאתם לשלוח המרגלים באתם בערבוכיאי ילדים דוחפים את הזקנים אגלאי מילתא למפרע שגם קריבה של מ"ת לא היתה כהוגן לשם שמים, ואדרבה היא ראייה שכל חפציכם קניני הגוף אבל

5

קנין התורה רחוק מכליותיכם, וע"כ שלחו הילדים את הזקנים לפניכם לומר אתם קודמים לקבל התורה כי בישישים חכמה, ואנחנו אחרונים כי אין התורה נאותה לנו כי אמרתם אחר שכל זקן כבר כבה חום הטבעי שלו ואינו הומה אחר חמדות העולם הזה כל כך כמו שנאמר (שמואל ב' י"ג) אם יטעם עבדך את אשר אכל על כן להם יאות להתעסק בחכמות ואנחנו נתעלסה באהבים הן עוד היום גדול, ורב מהיות קולות ה' באהלינו לעת זקנה ככלות כחנו וזה היה טעם לכיבודם שכבודו את הזקנים. והמופת על זה כי סופו מוכיח על תחילתו, שהרי כשבאתם לשלוח מרגלים כדי לנחול את הארץ אשר לא יחסר כל טוב בה דחיתם הזקנים בשתי ידיים לומר אנחנו קודמים להשתמש בחמדות העולם הזה אשר מן הארץ מוצאם. ועוד היום כך המדה בישראל שדווקא בעסק התורה מכבדים זה את זה, ולפעמים הכיבוד להקל מעליו וליתן עול התורה על זולתו. ועכ"פ כשבאים לעסק ממון גלה כבוד מישראל כי לעולם לא יכבדו הילדים את הזקנים לומר זקן זה ואינו לפי כבודו לעשות בכסף וכזהב וראוי להקדימו באיזו הנאה אלא כל דאלים גבר ואין חכמה ואין תבונה לנגדם שוה לכלום, ונראה שרש"י דייק כל זה מדאמרו ויחפרו לנו את הארץ. לנו מיותר אלא כך פירושו כשראה משה קריבה זו שהילדים קדמו לזקנים שאלם למה זה והשיבו לו כדי שיחפרו לנו הארץ לנו ולא להם כי כל חמדות הארץ אינן שוין כי אם לנו, ומדוייק מזה שדווקא הארץ לנו אבל קנין התורה להם מכאן הבנתי מדבריהם שגם קריבה של מ"ת שלא כהוגן היתה. ומה שנאמר וייטב בעיני הדבור. אמר הן לו יהי כדברכם שלכם יהיה הארץ ולי ולכל בני גילי הזקנים תהיה התורה לנו לנחלה כי חלוקה זו ודאי ישרה בעיני ומוכן אני לקבלה, אבל מ"מ אשמים אתם הן על פירוק עול תורה מעליכם, הן היותכם להוטיין כל כך אחר קנין הממון.

1
6
9
pe

גם כי התאבק ה' בגלגלכם לאמר וכו', כבר דקדקו איך בשביל ישראל ה' והלא חטא מרע"ה ה' נגד ה' עד שנגזר עליו קץ עיני רמב"ן ומפרשים, וכ"ל לפת"ש הרי"ח שבמבין בפי חקת, לחטא משה ה' על שאמר נוציא לכם מים כאלו בנחם ובגבורתם עשו כל הנסים וכפלאות, והנה ח"ו לא התכוון מרע"ה על כך אלא שאמר בלשון תימה הכולל להוציא מים מן הסלע וכ"כ הא"ע, וכבר כתבתי בפי חקת שה' חטאו על שלא דקדק בדבריו והכניח מקום לטעות כדאמרו ז"ל חכמים הזהרו בדבריכם, ובמ"ש המן הסלע הזה נוציא וכו' ה' מקום לטעות שלכבודו וגדולתו אמר כן ולכן נעשה, והנה גדולתי מי שמדבר עם לדיקוס המאמינים בהש"ת ובנביאיו לא צריך להזהר בדבריו כ"כ כי לא יפרשו דבריו לרע ח"ו, אבל המדבר עם אנשים שאין אמונתם בה' חזקה ומסתפקי בהשגחת הש"ת וכדומה צריך הרב והמנהיג להיות כזהר שלא ימלאו מקום לטעות זו וינטו לרע ח"ו, והנה במרגלים ה' נראה כי אחר כל האומות אינם מאמינים כי מה' ילאו הדברים כי אלולי כן ה' בוטחים בה' שיעזור להם אם גם עוים וגבורים הם יושבי ארץ כנען, וזו ה' ה' מקצה, אבל לא ה' אמונתם חזקה והסתפקו תמיד אם יד משה עשתה כל זאת בחכמתו ותבונתו כי רבה היא ויראו לנפשם שלא יוכלו ללחום נגם עמים יושבי ארץ כנעני, ויש לפרש בזה מה שאמר מרע"ה ובדבר הזה אינכם מאמינים בה', שאמר להם שהרבה עברו על מצות ה' לתאותם ולא ה' חסרון אמונה בהש"ת אלא שלא ה' ביכולתו לגבור על תאותם ולכבוש ירם אבל בכל זאת יש להם אמונת אומן, אבל מה שלא ראו ללכת לארץ מפחד יושביה הוא משום חסרון אמונה בה', וז"ש ובדבר הזה אינכם מאמינים בה', בשאר עבירות ליכא חסרון אמונה, משא"כ בדבר זה חסרון אמונה הוא ככ"ל, ומאחר שראה מרע"ה כי חסרון אמונה אללס ואינם מאמינים בישועת ה' מסתפקים כי יד משה עשתה זאת א"כ ה' לו לזהר מאד בדבריו ולכן נעשה על שאמר לשון נוציא לכם מים שיש בו מקום לטעות וז"כ גם כי התאבק ה' בגלגלכם כלומר בשביל שכתגלה קלונכם במרגלים לכן העניש ה' אותי על שלא הייתי כזהר בדבריו ככ"ל:

10
כ"ג
כ"ס

(סו"י) והי כאשר תמו כל אנשי המלחמה וגו' וידבר ה' אלי לאמר. על דבר הפשט: כאשר נודע לישראל בבירור שתמו כל אנשי המלחמה למות מבין עשרים שנה ומעלה, אז * נתיחד אלי הדבור וצוה הקב"ה אותנו שנעבור גבול מואב, ודעת ר"ל * שלא נתיחד הדבור עם משה עד שכלו מתי מדבר, כי מעלתו של משה * בשביל ישראל היתה, ישראל חיו נוזפין כל ל"ח שנה והיום שנודע להם זה חמשה עשר באב היה כשנתמלאה הלבנה, כדאיתא במסכת תענית⁴¹, והיה היום ההוא גדול אצל ישראל בשמחה גדולה שבו ידעו במטול הגזרה, גם אצל האיש משה גדול מאד בחזרת הנבואה אליו שבו נתיחד לו הדבור. ומה שלא נתיחד עמו מיד כשכלתה הגזרה בעשירי, לפי שהיה מתאבל משה על הגזרה שבעה ימים מן ה' עד ט"ו, ואין הנבואה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה⁴², ומטעם זה לא נתיחד עמו עד ט"ו, ומעשה יחזו הכל שמחים באחד: משה ובני ישראל. ולכך לא מצינו * לשון, וידבר משלח משה מרגלים עד כאן אלא לשון, ויאמר, לפי שלא התגבא מתוך אספקלריא המאירה, ובכאן גלו לנו חכמי האמת מעלת לשון, וידבר על לשון

11
ל' קח"

6

12) ר'אמר, ומוזה אמרו 48: וידבר ה' אלי, אלי היה הדבור, כלומר עכשיו בדבור ולא קודם לכן אלא באמירה 44. ומוזה תבין דבר ירמיה שאמר: ואומר אהה ה' אלהים הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי 45, יאמר: שלא השיג מעלת הדבור שהוא אספקלריא המאירה אלא אספקלריא שאינה מאירה, ולכך הזכיר אחר שם אל"ף דל"ת יו"ד ה"א אחריו 46 שהיא אספקלריא שאינה מאירה, מדת הדין שבה הרחמים, והיא השגת הנביאים כלו, ולכך סמך לו מיד: ויאמר * ה' אלי.

12)
100

ה' אלהים

כי מעלתו של משה זכר. כלשון רבי יהודה הלוי (בבבב ב. נ): כי לא היתה מעלתם (של בני ישראל) בעבור משה אבל מעלת משה היתה בעבורם, כי האתרה לא היתה כי אם בהמון זרע אברתם יצחק ויעקב, ובהר במשה לתגיע הטוב אליהם על ידו. - והוא שכתב רש"י כאן: ללמד שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל. ולכך לא מצינו זכר. מאד תמוה, שהרי בספר במדבר אחר מעשה מרגלים מצינו בהרבה מקומות לשון וידבר ה' (ראה לדוגמה בפרשת קרח). וע"כ צ"ל הכוונה כמו שכתב הרשב"ם (בבא בתרא קכא א"ב): עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דיבור עם משה, פה אל פה כבתחילה, אבל אם הוצרכו לדיבור כגון במעשה קרח שהיה אחר מעשה מרגלים היה מדבר על נתי מלאך או באורים ותומים. אי נמי לא היה

1) "שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין ורע מצחק אמרו לו מפני מה אתה מצחק אמר להם מפני מה אתם בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה אמר להן לכך אני מצחק דכתיב ואעידה לו עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיה וכו' מה ענין אוריה אצל זכריה אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש ונגו' בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת בלשון הזה אמרו לו עקיבא נחמתנו עקיבא נחמתנו" (מכות כ"ד ע"ב).

13)

מנחם

לכאורה יש לתמוה על דברי רבי עקיבא בן יוסף "עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה מתיירא הייתי שלא תתקיים נבואתו של זכריה", וכי מותר לפקפק בנבואה אחת משום שלמראית עינינו לא נתקיימה נבואה אחרת. ועוד יש לשאול וכי לא ידע רבי עקיבא שהבית חרב וההיכל נשרף וציון שדה תחרש עד שלא ראה שועל יוצא מבית קדשי הקדשים, וא"כ למה היה מצחק.

וכתב בזה רבינו המהר"ל מפראג (נצח ישראל פרק כ"ו) דלעולם תלויה גדלות הגאולה ותפארתה בקושי הגלות שלפניה. ככל שהגלות קשה יותר תהיה הגאולה נשגבה יותר, "כי ההעדר היא סיבת ההויה". ובדרך זו הסביר למה גדול היה הבית הראשון מן השני, כי גלות מצרים ארוכה היתה וקשה מגלות בבל, ולפיכך בדין הוא שיהיה הבית הראשון גדול ומפואר משל אחרון, עי"ש בנועם דבריו.

ובדרך זה ביאר את דברי רבי עקיבא. כאשר ראה התנא הגדול עד כמה קשה ומוראה היתה גזירת החורבן, דמקום שכתוב בו והזר הקרב יומת עכשיו שועלים הלכו בו, מקום קודש הקדשים שאפילו מלאכי עליון לא העיזו ולא יכלו ליכנס בו (כך מבואר בירושלמי יומא כ"ז ע"א וכ"ה בירושלמי סוכה כ"א ע"ב), עכשיו הושפל כבודו עד לעפר ושועלים הלכו בו, נושא הוא ק"ו בלבו כמה נשגבה ומפוארת תהיה גאולתו.

רבי עקיבא רואה את האור מתוך החושך ואת הרחמים שבדין. הם בוכין משום נבואתו של אוריה ורבי עקיבא מצחק משום נבואתו של זכריה, כי אין הגלות אלא מפתח של גאולה, מתוך חשכת הגלות בוקעים ועולים אורות הגאולה, ומתוך חשכת ליל עולים מאירים כוכבי בוקר, עולה ומפציע שחר של משיח.

ב

וזה נראה ביאור מאמרם ז"ל בחזון הנביא ירמיהו "ויהי דבר ה' אלי לאמר מה אותה רואה ירמיהו ואומר מקל שקד אני רואה ויאמר ה' אלי היטבת לראות כי שוקד אני על דברי לעשותו" (ירמיהו א' י"א - י"ב).

3) והנה אמרו בירושלמי (תענית כ"ג ע"א) "מה הלז הזה משהוא מוציא את ניצו ועד שהוא גומר את פירותיו כ"א יום, כך מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב הבית כ"א יום".

7)

| ולבי אומר לי דיש רמז נוסף במראה הנבואה ד"מקל שקד" דהנה אמרו בפ"א
 דמעשרות (משנה ד') דשקדים מרים הם, אלא שאמרו בעירובין (כ"ח ע"א)
 דמערבין בשקדים המרים משום "דיכול למתקן ע"י האור", וכ"ה בחולין (כ"ה ע"ב),
 ורמז זה ניתן לירמיהו, דחורבן הבית נמשל לשקד, השקדים מרים הם אלא שאין
 זה אלא מתחלה, תחילתן מר וסופן מתוק, וגם כאב הגלות והחורבן תחילתו מר
 וסופו מתוק, דמתוך מעמקי היגון בוקעת שירת הגאולה והאפילה תהיה לאור
 גדול. וכשם שיש בידנו למתק את השקדים המרים ע"י האור, כך גם בענין הגלות
 יש בידנו למתקן ע"י האור ואין אורה אלא תורה, כי נר מצוה ותורה אור, אור
 התורה הוא הממתק את צער הגלות והוא המקרב את הגאולה.

ביום המר והנמהר תשעה באב, יושבים אנו על גבי קרקע, אבלים וחפויי ראש
 || ומקוננים קינות על חורבן הבית ושריפת ההיכל, אך מנהג ישראל הוא שהקינה
 האחרונה נאמרת בעמידה. עומדים אנו מתוך ישיבה שפופה, עומדים ואומרים
 "אלי ציון ועריה כמו אשה בציריה". מדמים אנו את צער החורבן לצירי לידה.
 אמנם צירי לידה יסורים גדולים הם, כאב ומכאוב, אך יודעת היא היושבת על
 המשבר שממעמקי הייסורים נולדים חיים חדשים; יודעת היא שבעצב תלד בנים,
 ובאהבה מקבלת על עצמה את צער הלידה כדי לזכות בפרי בטן ולחבק תינוק
 בזרועותיה.

ככה הם יסורי החורבן, צירי לידה המה לגאולת ישראל ולישועת עולמים,
 ומחשכת הגלות מתנוצצים אורות הגאולה, כי חבלי משיח חבלי לידה הם
 לגאולת ישראל.

יהי רצון מלפניך שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך ושם
 נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות.